

Jaargang 17 Nummer 4
30 november 2009

1. Voorwoord van de voorzitter
2. Gentse sprokkels
3. Gent in zijn blootje
4. Verslag van de uitstap van 16 november 2009
5. Te noteren in de agenda

1. Voorwoord van de voorzitter

We hebben deze keer een echte Maandagbroeders uitstap gehad, door, van en met de Broeders. Deze uitstap was uniek in menig opzicht, ze was door een Broeder, onze Antoine Van Acker, georganiseerd en wel bij hem thuis. Zowat 6 broeders hebben belangloos hierbij hun medewerking gegeven.

1. Antoine zelf natuurlijk en uiteraard zijn vrouw Edith, zelfs de privé parking was voorzien.
 2. Jacques als copywriter van de teksten
 3. Jean Pierre als fournisseur van de bieren Tongerlo en Keizer Karel, het bakken van de ontbijtkoeken en het kopiëren van de teksten.
 4. Luc De Wilde als fournisseur van de koffie inclusief de percolateur, tassen, zelfs de stoelen.
 5. Pierre Paul De Witte als fournisseur van het warmte kanon.
 6. Jean als organisator van de maaltijd bij de Kersentuin.
- Allemaal hartelijk bedankt.

We verwachten alle leden op onze statutaire algemene vergadering op maandag 14/12/09 om 18.30u. Indien je niet kan komen heb je de mogelijkheid om een volmacht te geven, een mailtje, fax of briefje volstaan. Dit is belangrijk om ons minimum aantal te halen willen we kunnen vergaderen!

2. Gentse sprokkels

Gentse sprokkels, een woordje uitleg over nog een Gentse vereniging.
De Vlaamse Caledonische Society, kortweg de VCS.
De vereniging tot bevordering van de Schotse Cultuur in Vlaanderen.
<http://www.caledonian.be/>

Schotland werd nooit door de Romeinen veroverd en kon slechts met de allergrootste moeite door het grotere en rijkere Engeland overheerst worden. Het verloor nooit zijn identiteit en slaagde er recentelijk in binnen het Verenigd Koninkrijk een grote autonomie te verwerven. Sommigen spreken er nog steeds Gaelic, de taal der Kelten.
Dit en nog veel meer is voor de VSC de basis van een culturele band die ze zelf beleven en uitdragen.

De vereniging werd gesticht in 1977.

In de loop van de tijd zijn er afsplitsingen gebeurd, zover bekend begon het allemaal in het café Het Tonneke in de Lange Violettestraat waar Bob Minnekeer met alom bekende snor proeverijen organiseerde. Enkele jaren geleden heeft hij zich gevestigd in de kelder aan het St Baafsplein. Hij is bovendien een van weinigen buiten Schotland die een officiële erkenning heeft als Whisky proever. Hij heeft ondertussen een eigen club gesticht die zich hoofdzakelijk op whisky proeven

(tastings) toegelegd maar de club doet ook clubreizen en whisky diners. De website geeft een lijst van restaurants met whisky diners... Zie <http://www.glengarry.be/> Misschien iets voor een volgende uitstap?

Bob Minnekeer was ook de stichter van de "The Flemish Caledonian Pipes and Drums - Clan Mackenzie". Dit is een typisch Schotse pipe-band met Gent als thuishaven. De leden komen uit alle regio's van het Vlaamse landsgedeelte en dragen uiteraard de Schotse muziek en cultuur een warm hart toe.

De band werd gesticht in 1989 in samenwerking met de Vlaams Caledonische Society en groeide heel snel uit tot één van de grootste pipe- en drumbands van België. Binnenkort 28/11/09 spelen ze in de Groenzaal / St Bavo (€10,00).

Zie ook <http://www.fcpd.be/>

De VCS heeft als voorzitter Reggie Picavet gsm 0495/16.57.44 en heeft zijn secretariaat in de Rogier van der Weydenlaan 4 in 9051 Sint-Denijs-Westrem.

Deze VCS heeft als doel het inrichten van allerlei activiteiten die verband houden met Schotland (zoals de inmiddels bekend geworden Schotse Beurs) maar ook optredens, demonstraties, solovertoningen, gezamenlijke presentaties en i.s.m. diverse gerenomeerde en veelvuldig onderscheiden pipebands

Bovendien zijn in de schoot van de VCS zijn volgende groepen actief: Country dancers, Irish dancers en Highland dancers.

Hun eerst volgende optreden is op 12 December 20u een VCS Kerstconcert in het Conservatorium Hoogpoort 64 Gent inschrijven via het Uitbureau (€15,00) 09/233.77.88.

De VCS kan ook tasting- en nosingsessies verzorgen, tijdens een 'tasting' wordt door liefhebbers en kenners nader ingegaan op de variëteit van whisky(e)'s vanuit een bepaald merk, producent of leverancier, of uitleg gegeven over de verschillen tussen whisky's uit diverse landen of regio's in Schotland, Ierland en of overige landen.

3. Gent in zijn blootje

In deze reeks pogen wij een tipje van de sluier (voor zover die er is) op te lichten.

Dat iedereen overtuigd is van de pracht van onze Gentse binnenstad is bekend. Toch stappen wij al te vaak achteloos voorbij de schatten die Gent herbergt (of verbergt).

Wie weet al het naakt dat in Gent te bewonderen is terug te vinden? En bovendien, wie weet wat het voorstelt?

De vorige beelden die werden belicht waren:

1. "Harmonia" op de KNS op het Sint Baafsplein
2. "Kariatide en Atlante" op de KNS op het Sint Baafsplein.
3. "Jan-Frans Willems" standbeeld op het Sint Baafsplein
4. "De Mammelokker"
5. "De Bron der Geknielden van Georges Minne" op het Emile Braunplein
6. "Het Wiel van het Leven" Korte Kruisstraat
7. "Warenhuis De Laet" Henegouwenstraat

Er volgen er zeker nog meer dan 100 andere en dit enkel in Gent! Wij zijn dus nog een hele poos aan de gang en ik weet niet of ik ooit de informatie van alle gevonden beelden zal kunnen publiceren. Aan het huidige ritme hebben wij zeker nog 25 jaar nodig... daarom zullen wij af en toe over meer dan één beeld iets vertellen.

Als we van op de zelfde plaats waar we het "Warenhuis De Laet" bewonderden, de blik van links naar recht wenden, stoten we op het imposante gebouw, de voormalige "Bank van de Arbeid"

Bank van de arbeid

De Belgische Bank van de Arbeid - ontworpen door Oscar Henricus Van de Voorde, architect - op de hoek van de Voldersstraat, de Kalandenberg en de Paddenhoek, in 1920 uitgetekend, straalt degelijkheid en vertrouwen uit, met een gevel die volledig bekleed is met Euvillesteen.

SMEEDKUNST

MIJNBOUW

Het horizontale volume wordt geritmeerd door vlakke bossages (bewerking van natuursteen, waarbij de voorzijde van de steen brut wordt gehouden, maar de omranding ervan terugliggend vlak wordt bewerkt, voorkomend vooral in de renaissancebouwkunst), balkons met siervazen, Ionische kolossale halfzuilen, bas-reliëfs en beeldengroepen die het thema van de arbeid illustreren en van de hand zijn van de Gentse beeldhouwer Geo Verbanck. Deze beeldhouwer zal nog voorkomen op vele andere plaatsen in Gent.

Op vijf penanten (De *penant* is de staande balk die een kozijn verticaal in tweeën splitst als verticale afscheiding) komen bas-reliëfs voor (Bas-reliëf is een beeldhouwmethode waarbij de diepte van de figuur maar oppervlakkig uitgewerkt wordt. Meestal gaat het om beelden die in een gevel verwerkt zijn, en waarvan toch enkel maar de voorkant zichtbaar is) die respectievelijk de landbouw, de mijnbouw, de textielindustrie, de metaalnijverheid en de bouwnijverheid uitbeelden.

Het interieur met zijn eigentijdse materialen, zoals stalen liggers, glastegels, smeedijzer en verschillende marmersoorten, en vormgevingen, leunt sterk aan bij de Postsparkassa (1904-1906) van Otto Wagner in Wenen.

Oscar Henricus Van de Voorde, geboren in Gent op 19 november 1871 en er overleden op 11 juni 1938 was de zoon van Jacobus Theodorus, kamslager (1839-1916) en van Leonia Gobert, mutsenmaakster (1846-1931) en tweede kind uit een gezin van vijf. Hij bleef ongehuwd. Hij ging naar de Rijksmiddelbare school en daarna naar het Koninklijk Atheneum in Gent. Hij liep Conservatorium (viool en piano) en was een actief roeier in de Club Nautique de Gand. Net geen 16 jaar oud, schreef hij zich in 1887 in aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent, voor het vak Antiek Hoofd.

Hij deed zijn jaar over en in 1889 liet hij zich inschrijven voor de cursus bouwkunde, een richting waarin hij elk jaar schitterende resultaten zou behalen. In 1894 eindigde hij als eerste in de zesjaarlijkse grote prijskamp in de bouwkunde, waardoor hij zijn diploma van bouwkundige verwierf en gedurende drie opeenvolgende jaren reisbeurzen kreeg van het stadsbestuur, het provinciebestuur en de administratie van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

TEXTIELNIJVERHEID

ARCHITECTUUR

LANDBOUW

Hij reisde door Frankrijk, Italië, Duitsland, Engeland en naar Wenen, waar hij in contact kwam met de werken van Otto Wagner, de stichter van de Wiener Secession. In zijn latere werken zal hij de Weense stijl weten te assimileren en persoonlijk te interpreteren, zodat hij in de toenmalige literatuur door talrijke gerenommeerde kunstcritici in één adem werd vernoemd met Victor Horta en Henry van de Velde.

In november 1898 werd Van de Voorde benoemd tot leraar bouwkunde in het eerste jaar aan de academie in Gent. In 1904 werd hij de eerste titularis van de cursus “Bouwkunde toegepast aan de versieringskunst” waarin de studenten de integratie van de toegepaste kunsten in de architectuur aangeleerd kregen. Hij werkte intens mee aan de reorganisatie van de opleiding in de bouwkunst en werd in 1911 de titularis van het zevende jaar, het afstudeerjaar.

Toen Jean Delvin in 1913 met pensioen ging als directeur van de Koninklijke Academie en eerst nog een jaartje waarnemend directeur en daarna inspecteur van de academie werd, kreeg Van de Voorde de opdracht hem in die taken bij te staan. Pas na het definitieve vertrek van Delvin in 1920, werd Van de Voorde officieel aangesteld als ad-interimdirecteur en in 1922 benoemd tot directeur, wat hij tot aan zijn op pensioen stelling in 1935 is gebleven, zonder evenwel zijn lesopdrachten op te geven.

Als directeur voerde hij hervormingen door die model hebben gestaan voor het kunstonderwijs in het algemeen, en hij voerde het niveau van de academie op naar een hoog peil. Hij is steeds de pleitbezorger gebleven van de “eenheid” der kunsten, het samengaan van de toegepaste en schone kunsten en de bouwkunst.

Van de Voorde stichtte in 1895 samen met enkele vrienden de kunstkring Kunst en Kennis voor leerlingen en oud-leerlingen van de academie. Hij bleef er gedurende veertig jaar de stuwende voorzitter van. De kunstkring ontplooidde een groot aantal activiteiten : wedstrijden, tentoonstellingen, studiereizen, lezingen, “primusfeesten”.

Hij was bestuurslid van de Gentse afdeling van de Société Centrale d’Architecture de Belgique (S.C.A.B.), van de Vereniging van Bouwmeesters van Oost-Vlaanderen, van de Provinciale Syndicale Kamer van Nijverheidskunsten, van de Vereniging van Nijverheids- en Versieringskunst, van de commissie van de Gentse gevangenis, van de commissie van het Oudheidkundig Museum van Gent, van de commissie van het Museum voor Schone Kunsten in Gent, lid van het Comité van briefwisselende leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten van Gent, van de beheerscommissie van het Museum van Nijverheids- en Decoratieve Kunsten, voorzitter van de afdeling Plastische Kunsten van de Cercle Artistique et Littéraire de Gand en lid van de Brusselse kunstgroep L’Art Monumental.

Hij nam deel aan talrijke internationale tentoonstellingen : 1897 Brussel, 1899 Gent, 1902 Turijn, 1906 Milaan, 1910 Brussel, 1911 Parijs, 1913 Gent, 1925 Parijs.

Zijn oeuvre is gevarieerd. Het oudst bekende werk van hem is het interieur van restaurant Cambrinus in de Vlaanderenstraat in Gent, in 1897 ontworpen in art-nouveaustijl. In dezelfde stijl realiseerde hij in 1901 de puien van de herberg The Excelsior Wines op de hoek van de Kouter en de Schouwburgstraat. Ook in zijn wedstrijdinzendingen voor huizen in de omgeving van het nieuw te bouwen gemeentehuis van Sint-Gillis bij Brussel, daterend van 1899 komen die zweepsplaglijnen voor.

Op verscheidene tentoonstellingen in binnen- en buitenland toonde hij ook meubels waarmee hij eerste prijzen verwierf. Dat was het geval op de tentoonstelling van Kunst en Kennis van 1901 in Gent, op de Exposition Internationale des Arts Décoratifs Modernes van 1902 in Turijn, op de Wereldtentoonstelling van 1906 in Milaan, op de internationale tentoonstelling van moderne religieuze kunst van 1912 in Brussel, op de Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes van 1925 in Parijs.

In 1902 restaureerde hij een 15de-eeuws pand in de Hoogpoort in Gent, het huis Samson, waarin de socialistische Volksdrukkerij was gevestigd.

Ook vanuit de industriële sector kreeg hij opdrachten. In 1907 ontwierp hij het fabrieksgebouw, de conciërgewoning en de kantoren van de vlasspinnerij L'Union Linière aan de Groendreef in Gent, en in 1909 de magazijnen ertegenover. In 1914 bouwde hij een katoenmagazijn voor de Agence Maritime Minne aan de Port Arthurlaan, en in 1922 het kantoorgebouw voor de naamloze maatschappij Force, Eclairage et Docks de Gand, een cokesgasfabriek in het Gentse havengebied.

Steeds leefde hij zich terdege in de functie van zijn gebouwen in, wat enerzijds resulteerde in een functionele architectuur voor de bedrijfsgebouwen en anderzijds in een meer representatieve, met aan het Franse classicisme ontleende stijlmotieven, voor de kantoorgebouwen.

Eveneens met reminiscenties aan de Lodewijk XVI-stijl is het gebouw op de hoek van de Universiteitsstraat en de Kouterdreef in Gent, dat hij in 1909 ontwierp voor de Bank van Vlaanderen. Hetzelfde allure hebben het Carelshof in Sint-Amandsberg (1911), het kasteel Blekkevyver in Aalter (beginjaren '20) en het Parc Residence aan de Krijgslaan (1925), één van de eerste appartementsgebouwen van Gent.

Heel anders van stijl dan de Bank van de arbeid is het Institut Moderne pour Malades van 1909, aan de Koningin Fabiolalaan, het eerste vrijzinnig ziekenhuis in Gent. Bij het gebouw van vier traveeën en twee bouwlagen, met een glad parement van gele baksteen en ruime vensters, doet niets denken aan historische stijlen. Dat was evenmin het geval met het postgebouw aan de Franklin Rooseveltlaan, aan de rand van het pas aangelegde Koning Albertpark, dat hij in 1930 ontwierp samen met architect Valentin Vaerwyck.

Van 1919 tot aan zijn dood was hij de architect van de Gentse Maatschappij voor Goedkope Woningen. In die hoedanigheid ontwierp hij talrijke sociale woningen, hetzij als tuinwijk, hetzij als meergezinswoning : 1921, 1932 en 1938 Brugsesteenweg (voor 414 gezinnen), 1922, 1930 Sint-Bernadettestraat (voor 191 gezinnen), 1924 Zwijnaardsesteenweg (voor 241 gezinnen), 1928 Violierstraat-Zonnebloemstraat (voor 64 gezinnen), 1930 Zebrastraat (20 appartementen), 1933 Roggestraat (flatgebouw), 1933 Mimosawijk (voor 239 gezinnen). Ook voor andere huisvestingsmaatschappijen bouwde hij tuinwijken : 1922 Tuinwijk Ter Heide in Gentbrugge (105 woningen), 1922 Bellevuestraat e.a. in Ledeborg, 1924-1927 Goudenregenstraat-Hofmeierstraat in Gent.

Aan de Kortrijksesteenweg bouwde hij een rusthuis, Residentie Avondsterre. Op de borstweringen van de vensters bracht hij een eenvoudige versiering aan in de vorm van een ruitvormig baksteenmotief, dat ook steeds bij zijn sociale woningen voorkomt.

Een exhaustieve opsomming maken van Van de Voordes werken blijkt niet mogelijk. Zo heeft hij, volgens eigen zeggen, ook de filialen van de Bank van Vlaanderen in Deinze, Eeklo, Ledeborg en Sint-Amandsberg gebouwd en zouden er nog werken van hem uitgevoerd zijn in Frankrijk en in Winnipeg in Noord-Amerika. Hij heeft eveneens gebouwen ontworpen voor de trammaatschappijen in

Gent, Caïro in Egypte en Wü-Chang in China, die in het begin van de 20ste eeuw, onder impuls van Koning Leopold II, door baron Edouard Empain werden aangelegd.

Oscar Van de Voorde is vooral gekend gebleven als hoofdarchitect van de Wereldtentoonstelling van 1913 in Gent, een functie waarin hij reeds op 1 maart 1909 werd aangesteld. Hij tekende de indeling van het terrein, bepaalde de plaats van de verschillende afdelingen en paviljoenen en hij ontwierp zelf de belangrijkste gebouwen. Vooral in de gebouwen voor de erelaan was heel duidelijk de invloed van de Weense architectuur van Otto Wagner te zien. De dienstgebouwen daarentegen sloten stilistisch aan bij de cottage die hij op de Wereldtentoonstelling van 1910 in Brussel had gebouwd en die door zijn functionalisme vandaag nog als "modern" zou worden bestempeld. Voor Perzië, Italië, Nederland en Spanje ontwierp hij paviljoenen in stijlen die specifiek waren voor die landen.

Voor de aanleg en voor de gebouwen die hij had ontworpen, ontving hij in de pers en in de vaktijdschriften alle lof. Hij was er namelijk in geslaagd een geheel te creëren in een stijl die tot dan toe in onze streken nog ongekend was en die aan de World's Fair een feestelijk karakter gaf en bij de bezoekers vertrouwen in het management van de hele onderneming inboezemde.

Het overzicht van zijn architecturaal oeuvre toont aan dat hij een gedegen kennis bezat van de historische stijlen; daarvan getuigen onder meer zijn restauratie van De Samson in Gent, zijn paviljoen van de Stad Gent op de Wereldtentoonstelling van 1910 in Brussel en zijn landenviljoenen op die van 1913 in Gent. Hij ontwierp ook modernistische gebouwen zoals zijn cottage in 1910 en de dienstgebouwen van de Wereldtentoonstelling van 1913.

In zijn meer prestigieuze werken, zijn bankgebouwen, kastelen en landhuizen, ontwikkelde hij een stijl die nauw aansloot bij die van Otto Wagner uit Wenen. Hij bouwde industriële complexen en talrijke woonwijken in het kader van de huisvestingspolitiek. Voor al die verschillende soorten werken oogste hij lofbetuigingen.

Van Oscar Van de Voorde wordt een portretschilderij van de hand van V.F. De Budt bewaard in de Hogeschool Gent, campus Bijloke. Een bronzen plaketafbeelding van de hand van Henri Thiery, met de beeltenis van hem, werd in 1935 in de hal van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent aangebracht.

Boven de bas-reliëfs van de Bank van de Arbeid staan telkens groepen putti op een sokkel op de kroonlijst voor het mansardedak, die de handel, de wetenschap, de scheepvaart, de industrie en de kunst symboliseren.

HANDEL

WETENSCHAP

SCHEEPVAART

(Een putto (meervoud: *putti* of *putto's*) of amoretto is in de beeldhouw- en schilderkunst een mollig kinderfiguurtje, bijna altijd mannelijk en meestal naakt. Als het kind vleugeltjes heeft en dus een engel is, spreekt men ook van een cherubijntje. Putti komen vooral voor in de renaissance-, barok- en rococokunst. Het woord *putto* komt uit het Italiaans en was oorspronkelijk een scheldnaam voor een kleine jongen. De voorlopers van de putti waren de eroten uit de oudheid, minnegodjes die bijvoorbeeld worden aangetroffen op kindersarcofagen, dansend, strijdend, musicerend of anderszins. De herleving van deze figuurtjes wordt toegeschreven aan de Florentijnse renaissance-beeldhouwer Donatello (1386-1466). Putti hadden behalve een decoratieve functie vaak ook een allegorische betekenis.)

INDUSTRIE

KUNST

4. Verslag van de uitstap van 16 november 2009

Broeder Antoine Van Acker verwelkomde in zijn atelier te Ledeberg niet minder dan 23 broeders en 4 genodigden en presenteerde ons zijn collectieve draaiorgels en speeldozen met de nodige uitleg, demonstraties en animo. Hierna vindt u het overzicht van de informatie die u ook tijdens het bezoek werd bezorgd.

Antoine is lid van:

1. de Mecha Musica lid nr 7 (MENU vzw)

Mecha Musica: Litstraat 9 B-9750 Zingem tel 0496/72.29.30

www.mechamusica.be

2. de Kring van draaiorgelvrienden Nederland

3. de Association des Amis des Instruments et de la Musique Mécanique.

Lid nr 2648 A.A.I.M.M.

Mechanische orgels:

Mechanische orgels zijn de passie van onze maandagbroeder Antoine en hebben geleid tot een ware privé collectie, zeg maar privé museum.

Nog nooit werd dit geïnventariseerd en onze maandagbroeders krijgen de primeur om een voorstelling van de collectie door broeder Antoine bij te wonen.

Draaiorgels daar is het bij Antoine hoofdzakelijk om te doen doch de geschiedenis die deze verzameling mogelijk maakte is zeker even boeiend.

Elk collectorstuk van Antoine heeft een unieke reden om deel te zijn van deze erg ruime collectie.

Bij de viering van de 75ste verjaardag van onze Julien was Antoine met één van zijn grotere draaiorgels in de crypte van het Novotel te gast.

Een woordje uitleg:

Muziekdragers:

Schijven: beperkte oppervlakte

Cilinders: beperkte cilinderomtrek, houten en metalen cilinders.

Kartons: (kartonnen boeken met gaatjes patroon) patent 1892 door Anselmo Gavioli

www.broederschapdermaandagvrienden.net

Hierdoor konden de muziekstukken een onbeperkte lengte hebben.

Aandrijvingen:

De historische aandrijvingen voor deze “mechanische” orgels:

Hier vinden we de meest uiteenlopende vormen van energie zoals

waterlopen: door water gedreven orgels

pedalen: met voeten gedreven orgels

pneumatisch: met voeten of (hand) blaasbalgen, t.t.z. een stampende of draaiende beweging die blaasbalgen aandrijven.

manueel: handgedreven orgels, meestal draaibeweging

Historische gegevens:

Chinese muziekdozen, Chinese speeldozen, mechanische vogelkooien e.d. zijn ons bekend doch zonder een echte begindatum te kunnen vastpinnen.

In 1352 werd het horloge van de kathedraal van Salzburg voorzien van een groot mechanisme.

Leonardo Da Vinci (1490-1495) heeft de “Tambura Meccanico” t.t.z. een mechanische trommel, uitgetekend en werd in 2008 door een groep van 15 experts gebouwd in Silvia Italië.

Diverse waterorgels oa in Villa d’Este Italië werden in de 16^e en 17^e eeuw gebouwd.

Cilinderorgels werden gebouwd door beroemde orgelbouwers o.a.

Gavioli (patent 1892), Gasparini, Limonaire 1840-92, Marengi

De grote doorbraak van de draaiorgels gebeurde in Frankrijk door de Italiaanse orgelbouwers die op de vlucht waren voor de oorlog in hun eigen land en zich vestigden in Parijs in 1868, o.a. de families Gavioli, Gasparini en Marengi.

Anselmo Gavioli kreeg in 1892 een patent op het systeem van kartonnen boeken als drager van muziekpatronen waardoor muziekstukken van onbeperkte duur konden worden gespeeld.

Bij de toen gebruikte cilinderorgels was men gebonden aan de omtrek van de houten cilinders.

De Fransman Limonaire (Parijs) voerde een geweldige concurrentiestrijd uit.

In de loop der eeuwen en vooral vanaf de jaren 1800 werden diverse muziekdozen en vanaf de jaren 1900 “machines parlantes” gemaakt meestal als decor element voor de rijke burgerij. Deze werden soms gekoppeld aan klokken.

De grotere modellen evolueerden via de straatmuzikanten naar grote en zeer grote modellen. Ze werden dan ook op karren gemonteerd of als vaste opstelling in danscafés geplaatst.

Een bijzonder gegeven is dat de evolutie van deze techniek uiteindelijk een prachtige toepassing vond in de schijfgrammofoon, de rolgrammofoon, de fonograaf (1890) en met de ontdekking van de halfgeleiders en andere elektronica de ons bekende platenspelers en nog later de telefonie enz.

Cilinder orgelbouwers:

In onze regio's zijn dat Mortier, Decap 1902, Bursens, Verbeeck Joos 1883, Steenput, Hooghuis, Vander Beken, DeVreese, Grimmonprez.

De firma Mortier (Antwerpen) 1902: in 1923 had de firma 101 werklieden en werden er 2 orgels per maand gebouwd. Uiteindelijk werd de firma in 1952 geliquideerd.

Er waren toen 6000 orgels gebouwd.

De firma Grimmonprez had na de 2de wereldoorlog het idee om overal de orgels op te

kopen want deze hadden door de invoering van de juke box bijna geen waarde meer; hij verkocht ze dan wel internationaal (USA) door...

De firma Vogels bouwde in Decap orgels Midi waar de elektronica haar intreden deed.

De firma Verbeeck (Johnny Verbeeck) Antwerpen bouwde het grootste rijdende orgel 16/05/2003 kostprijs +/- 500.000 euro met +/- 3.000 pijpen en een digitaal Midi-systeem.

Mechanismen:

Er wordt steeds een mechanische overbrenging van diverse systemen gebruikt o.a. schijven (polyphon-model), rollen en uiteindelijk de (draai) boeken ook "cartons" genoemd die een onbeperkte lengte van de muziekstukken toeliet.

Instrumenten:

Alle mogelijke instrumenten o.a. violen, fluiten, accordeons, piano's, xylofoons, drumstellen enz werden gekoppeld aan de mechanische orgels om afzonderlijk of samen een soort mechanisch orkest te vormen.

Musea en privé verzamelingen:

Over gans Europa en wellicht eveneens elders in de wereld zijn er diverse orgelmusea en privé collecties.

Lijsten hierover zijn ter beschikking bij Antoine cfr nieuwsbrief 3-2009

Kopen en verkopen:

Er is een levende koop en verkoop bij verzamelaars van mechanische orgels. Zie hiervoor de diverse verenigingen, tijdschriften en markten tijdens Belgische of andere kampioenschappen.

Ter beschikking gestelde documentatie

1. Encyclopedia of Automatic Musical Instruments (1007 pagina's) Uitgave 1997
ISBN 0-911572-08-2
2. Catalogo Musée de la Musique Mécanique van de stad Les Gets (Frankrijk)
Avenue du Musée des Gets (Vaucluse)
74.260 Les Gets
3. Tijdschriften L'Antica Organetto
4. Tijdschriften Mecha Musica
5. Het Pierement (Nederland)
6. Musiques Mécaniques Vivantes (Frankrijk)

Inventaris van de tentoonstelling

a. Muziekdozen

1. Voorzet pianola	1880	
2. Muziekdoos	1870-1890	
3. Symphonion	1903	Metalen platen
4. Kalliope	1903	Metalen platen
5. Diana	?	Metalen platen
6. Kalliope	1903	Metalen platen

b. Rollen orgels Organette

7. The Gem Roller Organ(Starr Boebruck & Co Chicago)		Metalen pinnen
8. Concert Roller Organ		Metalen pinnen
9. Celestina	papieren rollen	
10. Melodia	papieren rollen	
11. Mignon 22 Notes	papieren rollen	
12. Mignon 22 Notes	papieren rollen	
13. Mignon 32 Notes	papieren rollen	

c. Orgels

14. 20 Notes met rol papier	
15. 36 Notes Schuetz	met boeken
16. 36 Notes Limonair gamma	met boeken
17. 42 Notes Odin	met boeken
18. 52 Limonair gamma	met boeken
19. 27 Notes Cilinderorgel	

Muziekdozen en de cilinderspeeldoos

De uurwerkmaker Antoine Favre vond in 1796 een cilinder met pinnetjes uit die een reeks metalen tanden in trilling brachten.

De platenspeeldoos

Tegen het einde van de 19de eeuw werden daarom veelal platenspeeldozen gebouwd: een vernieuwde industriële vindingrijkheid vooral toegepast in Duitsland met name in de streek van Leipzig; modellen met verwisselbare platen in een mechanisme waren de voorlopers van de jukebox.

Door de opkomst van de fonograaf en de grammofoon die vooraf opgenomen muziek en de menselijke stem konden weergeven en tevens goedkoper konden geproduceerd worden kwam de historische gouden eeuw van de speeldozen tot een abrupt einde bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Het salonorgel

Er zijn geschriften die erop wijzen dat al in de 9de eeuw in de Arabische wereld sprake was van automatisch spelende orgels die door waterkracht werden aangedreven. Het betrof hier echter in de eerste plaats natuurkundige experimenten. In de 16de eeuw begon in Europa de productie van automatische salonorgels. Dit waren buitengewoon kostbare instrumenten, doorgaans bedoeld als geschenk voor vorsten.

In de 17de eeuw en vooral in de 18de eeuw werd het automatische salonorgel meer gangbaar, waarin een geprogrammeerde cilinder door middel van gewichten of een veer het klavier bespeelde. Het bleef echter een exclusief instrument waarvoor grote componisten als Händel, Haydn en Mozart speciale muziekcomposities schreven.

De snaarinstrumenten

Met de opkomst van de piano-forte aan het begin van de 19de eeuw werd van meet af aan ook deze in de automatisering betrokken. De eerste cilinderpiano's voor gebruik in de salons dateren dan ook uit deze periode. Een eeuw later zou deze zijn weg vinden naar het café (de tingel-tangel) en naar de straat.

Wat betreft de salonmuziek bleef men experimenteren. In 1846 verkreeg Alexander Débain het patent op een piano die door middel van geprogrammeerde plankjes werd bespeeld en tegen het einde van de 19de eeuw waagde men zich ook aan de productie van automatische citers als de "Chordephon", bespeeld door een metalen plaat en de "Triola", bespeeld door papieren rollen. De grote doorbraak van de geautomatiseerde snaarinstrumenten kwam echter omstreeks 1900 met de pneumatisch bespeelde piano, die later als "pianola" bekend werd. Het systeem was gebaseerd op het creëren van een vacuüm door een motor of middels pedalen waarvan de perforaties in een papieren rol de melodie bepalen. Aanvankelijk werd dit principe toegepast in de zogenaamde "voorzetter", een apparaat dat voor een gewone piano of vleugel werd geplaatst en dat de toetsten ervan met vilten vingertjes bespeelde. Later werden de mechanieken in de instrumenten zelf ingebouwd.

De orchestrions

Het is moeilijk een exacte definitie te geven van het begrip "orchestration". De naam duidt op iets als een "automatisch spelend orkest".

Het gaat bij de orchestration om combinaties van verschillende automatisch spelende muziekinstrumenten die samengebracht zijn in één kast en het idee van een orkest moeten geven. Het orchestration is duidelijk bestemd voor gebruik in openbare gelegenheden. Alhoewel aan het begin van de 19de eeuw dit soort instrumenten - bespeeld door houten cilinders - voorkwam, viel de grote bloeiperiode tussen 1880 en 1930. Niet toevallig was dit ook de bloeitijd van de automatische piano, want het was vooral de introductie van de pneumatiek en het gebruik van de geperforeerde papieren rollen die hier van doorslaggevende betekenis waren. (pianola met automatische viooltrio)

De straat- en kermisorgels

Het buikorgel was gedurende de 19de eeuw in grote delen van Europa een bekend verschijnsel, temeer omdat het onderdeel uitmaakte van een uitgebreide straatcultuur. De orgelman die met zijn gezin, met honden of een aap langs straten, markten en kermissen trok en die bij het orgelspel zong is nog steeds een bekend beeld, evenals trouwens dat van de orgeldraaier met tableau - de zogenaamde "smartlappen" - als illustratie gebruikte. Het type buikorgel met houten pijpen was veruit favoriet, zowel om muzikale redenen als vanwege het volume. De orgels die te groot waren om als buikorgel te dienen werden aanvankelijk ondersteund door een poot (pootorgels) en later door een kar.

De grote revolutie in de draaiorgelgeschiedenis kwam er toen in 1892 Anselmo Gavioli (pianobouwer) in Parijs het boekstelsel introduceerde. In wezen ging het hier om de toepassing van een idee dat al veel eerder door Jacquard was geïntroduceerd bij het programmeren van het weefgetouw. De voordelen van Gavioli's systeem waren onmiddellijk duidelijk, niet alleen was het geperforeerde kartonnen boek goedkoper dan de houten cilinders met hun pinnen en bruggen, maar ook werden de

muzikale mogelijkheden uitgebreid omdat het orgelboek niet beperkt was in zijn lengte. Dit in tegenstelling tot de cilinder die de melodie na één omwenteling moest hebben voltooid.

In navolging van Gavioli begonnen talrijke orgelfabrieken met de vervaardiging van boekorgels. In Frankrijk: Gavioli, Gasparini, Marengi (Italiaanse orgelbouwers op de vlucht voor de oorlog in hun land die zich vestigden in Parijs rond 1868) Limonaire Frères, Remy S Grobert, Poirot Frères; in België: Mortier, Hooghuys, Bursens, Koeningsberg, Verbeeck, De Cap, De Vreese; in Duitsland: Bruder, Ruth, Wellershaus, Richter en Wrede en zo waren er nog veel meer.

De bloeiperiode van de grote kermisorgels lag tussen de 2 wereldoorlogen. Vanaf de 19de eeuw voldeden de traditionele buikorgels niet meer. En wat de vormgeving betreft, in de schitterende "paleizen" waar de kermisattracties waren ondergebracht, voldeden slechts monumentale barokke fronten in bladgoud en andere oogverblindende kleuren. Waar het natuurlijk vooral om ging was de muziek en de feestelijke marsen, walsen e.d. met een fel en krachtig geluid.

België was het land van de dansorgels, ze vormden het middelpunt van de grote danspaleizen die in het Belgische uitgangleven vanaf het einde van de 19de eeuw tot aan de 2de wereldoorlog een belangrijke plaats innamen.

5. Te noteren in uw agenda !

Algemene vergadering: 14 december enkel voor leden start 18.30u

Dit zal doorgaan in "Tiva" te Gent, Oudburg 43 om 18.30 hr gevolgd door aperitief en daarna een assortiment van "Vlaamse Tapa's" De klassieke uitnodiging volgt nog.

Allen present (of geef een volmacht aan een andere broeder) willen we ons statutair minimum halen !

Nieuwjaarsdiner: 7 februari 2010 12.00u met dames en met intronisatie nieuwe leden en hun dames.

De aangenomen nieuwe leden worden hiervoor individueel uitgenodigd.

Jean-Pierre Rogiest

Secretaris

jean-pierre.rogiest@pandora.be

tel. : 09/251.51.21 en 0497/14 52 11
